

SUPPLEMENT

Is There A Seder To The Seder?

The following represents a popular question at the סדר: is there a סדר to the סדר? Yes, there is a סדר to the סדר. The סדר follows the instructions found in the משניות located in the tenth פרק of מסכת פסחים²:

משנה מסכת פסחים פרק י-משנה א – ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי:

Translation: On the eve of Passover close to Mincha a man must not eat until nightfall. Even the poorest man in Israel must not eat on the night of Passover until he reclines; and the community should provide the needy with not less than four cups of wine, even if he receives relief from charitable organizations.

The הגדה begins with the paragraph of הא להמא עניא and with a concern for the plight of the poor in our community because מצה is designated as לחם עני, the bread of the poor, in the following פסוק:

דברים פרק טז פסוק ג – לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזו יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך:

Translation: You shall eat no leavened bread with it; seven days shall you eat unleavened bread with it. The bread of affliction; for you came out of the land of Egypt in haste; that you may remember the day when you came out of the land of Egypt all the days of your life.

We begin the סדר by pointing to the מצה as a reminder that we need to ensure that our brethren who are poor have been provided with what they need so that they too can sit with their families and conduct a סדר. That is why the first משנה, that opens the instructions for the סדר, begins with a concern that we should provide for those who are in need before we sit down to the סדר.

משנה ב – מזגו לו כוס ראשון בית שמאי אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום:

Translation: They filled the first cup for him; Beis Shammai maintain: he recites a blessing for the day first, and then recites a blessing over the wine; while Beis Hillel rule: he recites a blessing over the wine first, and then recites a blessing for the day.

2. The משניות that are listed here are taken from the תלמוד בבלי. I have added the versions of the משניות as they appear in the תלמוד ירושלמי when the wording of the משנה differs in the תלמוד ירושלמי.

This משנה provides for the recitation of קידוש at the Seder.

משנה ג – הביאו לפניו, מטבל בחזרת עד שמגיע לפרפרת הפת. הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין אף על פי שאין חרוסת מצוה. רבי אליעזר בר צדוק אומר מצוה. ובמקדש היו מביאים לפניו גופו של פסח:

Translation: They then set it before him. He dips the lettuce before yet he has reached the aftercourse of the bread. They set before him Matzah, lettuce [hazereth], and haroseth and two dishes though the haroseth is not compulsory. Rabbi Eleazar son of Rabbi Zadok said: it is compulsory. And in the temple they used to bring the body of the passover-offering before him.

תלמוד ירושלמי מסכת פסחים פרק י מ"ג/ג' – הביאו לפניו ירקות וחזרת מטבל בחזרת עד שהוא מגיע לפרפרת הפת. הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת אף על פי שאין חרוסת מצוה. רבי לעזר בי רבי צדוק אומר מצוה. ובמקדש מביאים לפניו גופו של פסח.

This משנה is the basis of our dipping vegetables before we begin מגיד and fulfill the מצוה of סיפור יציאת מצרים.

משנה ד – מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו; ואם אין דעת בבן אביו מלמדו: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות? שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה כולו מצה; שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, הלילה הזה מרור; שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל, הלילה הזה כולו צלי; שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים; ולפי דעתו של בן אביו מלמדו. מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובר אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה:

Translation: They filled a second cup for him. At this stage the son questions his father; if the son is unintelligent, his father instructs him to ask: 'why is this night different from all other nights. For on all other nights we eat leavened and unleavened bread, whereas on this night we eat only leavened bread; on all other nights we eat all kinds of herbs, on this night bitter herbs; on all other nights we eat meat roast, stewed or boiled, on this night, roast only; on all other nights we dip once, but on this night we dip twice.' According to the son's intelligence his father instructs him. He commences with shame and concludes with praise; and expounds from 'a wandering Aramean was my father' until he completes the whole section.

תלמוד ירושלמי משנה ד' – מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אם אין דעת בבן לשאול אביו מלמדו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים; שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה; שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי; ולפי דעתו של בן אביו מלמדו, מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ודורש מארמי אובר אבי עד שהוא גומר כל הפרשה.

The תלמוד בבלי provides for four questions and the תלמוד ירושלמי provides three questions. Both provide a question concerning the meat to be eaten at the Seder. Why do

we not ask this question today? The **משנה** reflects the practice of the Jews who lived in Eretz Yisroel at the time of the Mishna, the Gemara and the Gaonim. In Eretz Yisroel, it was their custom to eat only broiled meat at the **סדר**. Today, we follow the practice of the Jews of Babylonia who prohibited eating broiled meat at the Seder. This difference in practice is found in a **משנה**:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נג' עמ' א' – משנה. מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים – אוכלין, מקום שנהגו שלא לאכול – אין אוכלין.

Translation: Wherever it was the practice to eat broiled meat on the night of Pesach, it is permitted to do so. Wherever the practice was prohibited, broiled meat should not be eaten.

The ensuing **גמרא**, reflecting the practice among the Babylonian Jews, unequivocally prohibits the practice.

גמרא. אמר רב יהודה אמר רב: אסור לו לאדם שיאמר בשר זה לפסח הוא – מפני שנראה כמקדיש בהמתו, ואוכל קדשים בחוץ.

Translation: Rabbi Yehudah in the name of Rav said: it is prohibited for a person to say that this meat is being eaten in the place of the Pesach sacrifice because he appears to be declaring that he has sanctified this piece of meat and he appears to be eating sanctified meat outside of the area of the Beis Hamikdash.

The above **משנה** is clear proof that at the time of **משנה** both practices were recognized and approved. At first glance it appears that by the time of the **גמרא**, the practice had been prohibited. Why did such a change in Halacha occur? The ruling of the **גמרא** represents the Babylonian practice. The prohibition in the Gemara was worded in such a way that it placed pressure on the Jews of Eretz Yisroel to conform to the Babylonian practice. From copies of the Haggadahs that were found in the Geniza that date from as late as the 1100's, Jews who followed the customs of Eretz Yisroel were still reciting the three questions found in the **תלמוד ירושלמי** and were likely still eating only broiled meat at the Seder. What was the reason for their disagreement? Jews who lived in Eretz Yisroel tried to maintain as many of the practices that were performed in the **בית המקדש** as they could. They did so because they viewed the arrival of the **משיח** as being imminent and with it the rebuilding of the **בית המקדש**. They felt that if they continued practices followed in the **בית המקדש**, the **רבנו של עולם** would hasten the coming of the **משיח**. The Jews of Babylonia took a more realistic view of the Jewish future. As much as they believed that the **משיח** could come at any time, they were more concerned with preparing for the possibility of a long exile and so they did not want to give people false hope. They were further concerned about the possibility of false Messiahs such as the one who led to the establishment of Christianity. They thought it better to distance Judaism from the practices of the **בית המקדש**. They wanted to fashion Judaism around practices that could

be viewed as alternatives to the practices of the **בית המקדש**³. This difference in view is reflected in the difference in wording between the version of Shemona Esrei that was recited in both Babylonia and the one recited in Eretz Yisroel. It may further explain why the performance of Birkas Kohanim continued on a daily basis in Israel but was left for only the holidays in the Diaspora.

The above **משנה** also sets forth the order of **מגיד**; i.e. **מתחיל בגנות ומסיים בשבח**. The **גמרא** provides two explanations for the term: **מתחיל בגנות ומסיים בשבח**.

מסכת פסחים דף קטז' עמ' א' – מתחיל בגנות ומסיים בשבח מאי בגנות? רב אמר: מתחלה עובדי עבודה גלולים היו אבותינו. ושמואל אמר: עבדים היינו.

We incorporate both the opinions of **רב** and **שמואל** into the **הגדה**⁴. We follow the opinion of **שמואל** in that we include the verse of **עבדים היינו**. We then proceed to add Midrash to that verse. That explains the section of **מעשה ברבי אלעזר**. The section of the **ארבע בנים** is a Midrash on a verses that precede the **פסוק** of **עבדים היינו**:

דברים פרק ו', כ' – כִּי־יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֲדַת וְהַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֲלֵינוּ אַתְּכֶם: כֹּא' – וְאָמַרְתָּ לְבֶנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרַעַה בְּמִצְרַיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה:

We follow the opinion of **רב** as well in the section of the **הגדה** that begins: **מתחלה עובדי צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות**. With the words: **עבודה זרה היו אבותינו** and **ודורש מארמי אובד אבי עד שהוא גומר כל הפרשה**. Before reaching the section of **רבן גמליאל** we fulfill the recommendation of the **הגדה** of: **וכל בעל הגדה**. We do that with the paragraphs in which we enumerate the number of miracles that the **רבנו של עולם** performed in Egypt and at **קריעת ים סוף** and with the song of **דיינו**. We close **מגיד** with the next **משנה**, two paragraphs of **הלל** and **ברכת הגאולה**.

משנה ה' – רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור. פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים.⁵ [שנאמר (שמות יב) ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וגו'], מצה על שום שנגאלו אבותינו במצרים [שנאמר (שמות יב) ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וגו'], מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים [שנאמר (שמות א) וימררו את חייהם וגו']. בכל

3. An argument can be made that the fact that we do not read the particulars of the **פסח** at the **סדר** was the result of this concern. Contrast the little that we say about the **פסח** at the **סדר** with the **סדר העבודה** that we recite in **תפלת מוסף** on **יום כיפור**.

4. Concerning several disputes surrounding the wording of the **הגדה**, we follow both sides of the dispute; i.e. concerning the **ברכה** of **אשר גאלנו** and concerning **ברכת השיר**.

5. Some versions of this **משנה** in the **תלמוד בבלי** include the verses that are part of the standard **הגדה** today.

להבין את התפלה

דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר (שמות יג) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלם⁶ למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו, הוציאנו מעבדות לחירות, מיגון לשמחה, ומאבל ליום טוב, ומאפילה לאור גדול, ומשעבוד לגאולה, ונאמר לפניו הללוי-ה:

Translation: Rabbi Gamliel used to say: whoever does not make mention of these three matters on Pesach does not discharge his duty, and they are: the Pesach-offering, the unleavened bread and the bitter herbs. The Pesach offering is sacrificed because the Omnipresent passed over the houses of our fathers in Egypt, as it is written, then you shall say: it is the sacrifice of the Lord's Passover, for that He passed over etc. The unleavened bread is eaten because our fathers were redeemed from Egypt, as it is written: and they baked unleavened cakes of the dough which they brought forth out of Egypt etc. The bitter herb is eaten because the Egyptians embittered the lives of our fathers in Egypt, as it is said, and they made their lives bitter etc. In every generation a man is bound to regard himself as though he personally had gone forth from Egypt, because it is said, and you shall tell your son on that day, saying: it is because of that which the Lord did for me when I came forth out of Egypt. Therefore it is our duty to thank, praise, laud, glorify, exalt, honor, bless, extol, and adore Him who wrought all these miracles for our fathers and ourselves; He brought us forth from bondage into freedom, from sorrow into joy, from mourning into festivity, from darkness into great light, and from servitude into redemption. therefore let us say before Him, Hallelujah!

תלמוד ירושלמי – משנה ה' – רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אילו בפסח לא יצא ידי חובתו פסח מצה ומרורים. פסח על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים, מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים. בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יי' לי בצאתי ממצרים לפיכך אנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם לנצח לגדל למי שעשה לנו את כל הנסים האילו והוציאנו מעבדות לחרות ונאמר לפניו הללוי-ה.

משנה ו' – עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד אם הבנים שמחה ובית הלל אומרים עד חלמיש למעינו מים וחותרם בגאולה. רבי טרפון אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים ולא היה חותרם רבי עקיבא אומר כן ה' א-להינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים כו' עד ברוך אתה ה' גאל ישראל:

Translation: How far does one recite it? Beis Shammai maintain: until 'as a joyous mother of children,' while Beis Hillel say: until 'the flint into a fountain of waters,' and he concludes with the Bracha of redemption. Rabbi Tarfon used to say: who redeemed us and redeemed our fathers from Egypt, but he did not conclude with a Bracha. Rabbi Akiva said: 'so may the Lord our G-d and the G-d of our fathers

6. The תלמוד בבלי includes nine verbs, each of which means "to praise" representing the nine levels of heaven. The תלמוד ירושלמי has seven such words representing seven levels of heaven.

suffer us to reach other seasons and festivals which come towards us for peace, rejoicing in the rebuilding of thy city and glad in thy service, and there we will partake of the sacrifices and the passover-offerings etc. as far as Blessed are You, O Lord, who has redeemed Israel.'

תלמוד ירושלמי – משנה ו' – עד איכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד אם הבנים שמיה וביית הלל אומרים עד חלמיש למעינינו מים וחותרם בגאולה ז' ר' טרפון אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו הלילה הזה ואינו חותרם רבי עקיבה אומר כן ה' א-להינו יגיענו לרגלים הבאים לקראתינו לשלום שמחים בבניין עירך ששים בעבודתך ובהידוש בית מקדשך ושם נאכל מן הפסחים ומן הזבחים אשר הגיע דמם על קיר מזבחה לרצון ונודה לך על גאולתנו ברוך אתה י-י גאל ישראל.

Why do we end the מצוה of סיפור יציאת מצרים with the same ברכה with which we end the third ברכה of קריאת שמע each morning and each night? A חתימת הברכה can represent only one theme. What message were חז"ל sending to us when they ended the מצוה of סיפור יציאת מצרים with the same ברכה with which we end the third ברכה of קריאת שמע each morning and each night? Let us answer that question with another question: what is the theme of the third ברכה of קריאת שמע?

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יב עמוד א-אמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב: כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית – לא יצא ידי חובתו, שנאמר: (תהלים צ"ב) להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות.

Translation: Rabba Bar Chanina Sabba in the name of Rav said: whoever has not said Emes V'Yatziv in Shacharis and Emes V'Emunah in Arvis has not fulfilled his obligation as it is written: to recall G-d's kindness (redemption from Egypt) in the morning and to declare our faith in Him at night.

תוספות – ברכות דף יב' עמ' א' – להגיד בבקר חסדך – חסד שהקדוש ב"ה עשה לנו במצרים. ואמונתך פי' מדבר על העתיד שאנו מצפים שישמור הבטחתו ואמונתו ויגאלנו מיד המלכים. ובסוף ברכה חוזר לגאולה דפרעה כדי לסמוך לגאל ישראל.

Translation: The words: to recall G-d's kindness in the morning represent all that G-d did for us in Egypt. The words: to declare our faith in Him at night represent the future that we anticipate when G-d will keep His promise and that which we have faith in Him and He will rescue us from the Nations. At the end of the Bracha we return to theme of the redemption from Egypt in order to link the redemption from Egypt to our prayer of redemption today.

The theme of the third ברכה of קריאת שמע is to recall G-d's kindness in the morning and to declare our faith in Him at night. During the year we separate the elements of the theme and recite part of the theme in the morning and part of the theme at night. At the סדר, we combine the two elements and thereby fulfill the מצוה of סיפור יציאת מצרים.

What is the מצוה of סיפור יציאת מצרים? It is the retelling of the Exodus of Egypt for one reason; to reassure our children that the Exodus from Egypt represents our guarantee that G-d will bring the ultimate redemption. We need to reassure our children that G-d did

not perform so many miracles as part of the Exodus of Egypt just to watch the Jewish People disappear from world history. The miracles during the Exodus became our assurance that G-d will rescue us from each of our foes and He will bring about the ultimate redemption. Why does the **בעל הגדה** state that it is praiseworthy to expound upon all the miracles that G-d performed as part of the Exodus? Why do we repeat the lines of **דיינו**, first as a song with a refrain and then as a narrative? Why do our Rabbis argue about how many miracles were performed in Egypt and at the Splitting of the Sea? We recite all those sections in order to demonstrate the large number of miracles that G-d performed during the Exodus. By mentioning all those miracles, we reassure our children that G-d would not have performed hundreds and maybe even thousands of miracles, if His intent was not to keep all His promises to the Jewish People. Because the **מצוה** of **קריאת שמע** combined the the themes of both third **ברכות** of **שמע** that we recite each day, the **מצוה** ends with the same **ברכה**, **נאל ישראל**.

We end the **הגדה** with **הלל הגדול**, **הלל** and **ברכת השיר** based on the following:

משנה ז – מזוגו לו כוס שלישי מברך על מזוגו רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר בין הכוסות הללו אם רוצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה:

Translation: They filled the third cup for him. He then recites Grace after Meals. Over the fourth cup he concludes the Hallel, and recites the Grace of Song. Between these cups he may drink if he wishes; between the third and the fourth he may not drink.

מסכת פסחים דף קיח, עמ' א' – מאי ברכת השיר? רב יהודה אמר: יהללוך ה' א – להינו, ורבי יוחנן אמר: נשמת כל חי⁷.

Translation: What is the Grace of Song? Rabbi Yehudah said: Yi'Halilucha Hashem Elokeinu and Rabbi Yochanon said: Nishmas Kol Chai.

7. It is important to note that **רב יהודה** and **רבי יוחנן** are only disagreeing as to the wording of the opening of the **ברכה** and not the closing of the **ברכה**. Both would agree that the closing of the **ברכה** was: **מלך מהלל בתשבחות**.